
Recenzió

FAZEKAS JÁNOS

Tájkép csata közben – a rendszerváltás forgatókönyve

*A rendszerváltás forgatókönyve –
Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. I–VIII. kötet.*

Főszerkesztő: Bozóki András. Szerkesztői: Elbert Mária, Kalmár Melinda,
Révész Béla, Ripp Erzsébet, Ripp Zoltán.
Magvető-Új Mandátum Kiadó, 1999–2000

„Monumentális mű”, „hiánypótló mű”. Művek értékelésében, recenziókban gyakran olvashatjuk ezeket a kitételeket, s sokszor nem terjednek túl a méltatás kötelező szólamain. A recenzens gyakran érzi kötelességének, hogy minél többet és minél jobbat írjon az értékelés tárgyáról, és ez sokszor ragadhatja túlzó megfogalmazásokra. Persze előfordul, hogy a recenzió szerzője saját munkáját akarja megkönnyíteni ezekkel a konkrétan nemigen nevezhető kifejezésekkel. Jelen dolgozat szerzője egészen más helyzetben van: anélkül írhatja le a fenti két jelzős szerkezetet, hogy valótlan állítana vagy túlozna.

Kétségtelen, hogy *A rendszerváltás forgatókönyve – Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben* című mű egyszerre monumentális és hiánypótló. Aki a nyolc kötetet egyszer a kezébe veszi, az tudja, hogy a Bozóki András vezette szerkesztőgárda valóban hatalmas munkát végzett. Az Ellenzéki Kerekasztal és a Nemzeti Kerekasztal (valamint utóbbi albizottságai) üléseinek jegyzőkönyvei, az ehhez kapcsolódó nyilatkozatok és egyéb dokumentumok hatalmas, több ezer oldalas terjedelmet kívánnak. S hogy a mű a szerkesztők szándékai szerint ténylegesen hasznosítható forrásmunka legyen, e hatalmas anyag szerkesztési munkálatait is el kellett végezni – az elhangzottak hiteles szövegének megállapításától a kronológiai rendezésig. Nem beszélve arról,

hogy a Forгатókönyv megírását komoly szociológiai háttérmunka alapozta meg: a tárgyalások résztvevőinek életrajzai és az egyes „szereplőkkel” készített interjúk elkészítése, amelyek ugyan nem olvashatóak, de a VII. kötet egyik, Bozóki András és Karácsony Gergely által jegyzett tanulmánya idéz belőlük.

A Forгатókönyv hiánypótló volta sem kétséges. A rendszer-változással kapcsolatos tudományos kutatások, politológiai elemzések, hírlapi cikkek szerzői és egyáltalán bárki, aki az átmenet eredetével, jellegzetességeivel foglakozott, előbb vagy utóbb mindenképpen eljutott a kerekasztal-tárgyalásokig, elismerve azok fontosságát és megkerülhetetlen voltát a téma feldolgozásakor. Természetesen teljes sötétségben senki sem tapogatózott, hiszen a tárgyalások résztvevői – kevés kivételtől eltekintve – még ma is élnek, és az ő személyes közléseikre, visszaemlékezéseikre lehet támaszkodni. Ez azonban nem nyújt, nem is nyújthat teljes értékű forrást a tudományos kutatás vagy a pusztá érdeklődés számára, hiszen nagyon szubjektív és következképpen kétélű eszköz. A résztvevők, vagy legalábbis a meghatározó szerepet játszó résztvevők többsége ugyanis a későbbiekben aktív szerepet vállalt a kibontakozó demokrácia politikai harcaiban, akár mint gyakorló politikus, politológus (!), újságíró vagy értelmiségi. A személyes visszaemlékezések pedig nem mindig hitelesek; valaki esetleg nem jól emlékszik, vagy egyáltalán nem emlékszik a tárgyalások egy fontosabb momentumára. De van egy ennél gyakoribb, és talán súlyosabb eset is: amikor személyes sérelmek, vagy akár konkrét (párt)politikai érdekek jelentik a hiteles, valóság-hű közlés akadályát. Nyilvánvaló, hogy a mai magyar politikai elit jelentős személyiségeinek nagy része a kerekasztal-tárgyalásokon ismerte meg egymást, ekkor alakultak ki azok a személyes kapcsolatok, amelyek a mai napig meghatározóak a magyar politikai életben. Ez pedig természetesen kihat az intézményes kapcsolatokra, vagyis a pártok egymáshoz való viszonyára, ezáltal az egész magyar politikai rendszerre. Minden politikai erőnek elemi érdeke, hogy saját politikájának igazolására használja fel a tárgyalásokat, amelyeket mindenki lényegében a mai magyar demokrácia bölcsőjének fogad el. Mindegyik párt és hozzájuk tartozó értelmiségi holdudvar saját magát akarja a kerekasztal-tárgyalások igazi örökösének feltüntetni, és ezáltal saját legitimitációját erősíteni; szélsőségesebb esetben pedig magát a demokrácia egyedüli letéteményeseként beállítani, és a szemben álló pártról az ellenkezőt bizonyítani.

Egy ilyen helyzetben – amelynek kialakulása tulajdonképpen nem meglepő egy kialakuló demokrácia esetében – a Forгатókönyv megjelenésének kétszeresen is nagy jelentősége van: egyrészt a tudományos kutatás, másrészt a politikai élet minősége szempontjából. Ami az előbbit illeti, arról az előzőekben már érintőlegesen szóltam. Egyértelmű, hogy a szerkesztők a

művet nem a nagyközönségnek szánták: egy ilyen szándék már csak a terjedelem miatt is kizárható. A „célközönség” a tudományos kutatók és a témával behatóan foglalkozni kívánók tábora. Ennek fényében érthető a tudományos igényű részletesség, amely talán sokakat elriaszthat az olvasástól. Nemcsak érthető, hanem szükséges és elengedhetetlen is. A kerekasztal-tárgyalások műfajából következően minden szónak jelentősége van, s nemcsak minden szónak, hanem a szóhasználatnak, a megszólításoknak, a tegezés-magázás kérdésének, a hozzászólások sorrendjének stb. Így a könyvnek nemcsak az az erénye, hogy tartalmazza mindazon dokumentumokat, amelyek a tárgyalások során keletkeztek (deklarációk, nyilatkozatok, állásfoglalások, megállapodások), hanem hogy – már amennyire ez lehetséges – hűen visszatükrözi azokat a személyes viszonyokat, kapcsolatrendszereket, egyáltalán a tárgyalások légkörét, amelynek ismerete nélkül nagyon megnehezülne a kutató dolga. Persze ez nem minden esetben lehetséges, hiszen az ún. szakértői szint, vagyis a politikai és a gazdasági albizottságok üléseiről nem készült sem gyorsírási jegyzőkönyv, sem pedig hang- vagy videofelvétel, így az üléseken történtek szó szerint nem rekonstruálhatók. Ez az egyetlen, legalábbis számomra fájó hiányossága a könyvnek, amelyről természetesen a szerkesztők nem tehetnek. Ha nem is feltétlenül szükséges és nélkülözhetetlen, de mindenképpen hallatlanul érdekes lenne például az I/1-es, vagyis az alkotmánymódosítással foglalkozó munkabizottság szó szerinti jegyzőkönyveit olvasni. Gondoljunk csak bele: lényegében ez a bizottság írta a ma is hatályos magyar alkotmányt! Szó szerint végigkövetni magát a „szülés” folyamatát, Antall József, Tölgyessy Péter, Orbán Viktor és a másik oldal szakértőinek (pl. Kajdi József, Somogyvári István) vitáit, ez olyan csemege lenne minden alkotmányjogász és politológus számára, amelyet kevesen hagynának ki. Így azonban meg kell elégednünk az öszefoglalókkal, legalábbis addig, amíg a Bevezetésben megfogalmazott ígéretnek megfelelően meg nem jelennek a kivonatos jegyzőkönyvek.

Figyelve a politikai élet vitáit, valószínűnek tűnik, hogy a Foratókönyv, ha szélesebb körben is ismertté válik, jó hatással lesz majd a honi politikai kultúrára. A fentiekben már kitértem a kerekasztal-tárgyalások és a napi politizálás kapcsolatára, amely gyakran igen fontos szerepet játszik egymás ellen érvelő publicisták ütésváltásaiban. Most, hogy a tárgyalások jegyzőkönyvei szó szerinti formában hozzáférhetőek, talán ellenőrizhetőbbek lesznek a csúsztatások, amelyek a publicisztika műfajából következően gyakran elkerülhetetlenek. Az biztos, hogy ellenőrizhetőbbek lesznek, de hogy konkrétan lesz-e valaki, akár a vitapartnerek, akár mások közül, aki veszi majd a fáradságot, és utánanéz a történéseknek, vagy horribile dictu tévedését is elismeri, már nem olyan biztos. Természetesen nem lehet

a publicisztika műfaján a tudományosság követelményeit számon kérni, és ez nem is lenne helyénvaló, de ahogy telik az idő, a kerekasztal-tárgyalások egyre inkább történelmünk részévé válnak, és így talán a tényyszerűség erősödni fog az események megítélésében.

Nagyon fontosnak tartom, hogy egy ilyen forrásmunka, amely nemcsak tudományos, hanem – témájából következően – politikai jelentőséggel is bír, tartózkodjon az egyértelmű politikai állásfoglalásoktól. Ez következik egyrészt a mű tudományos jellegeből – nem is szorul további magyarázatra. De ha a másik oldalt, a politikai szerepet is megnézzük, egyértelmű, hogy a Forгатókönyv csak abban az esetben tudja betölteni a politikai életet jobbitó szerepét, ha tartalma szerint nem kötelezi el magát egyik irányba sem, hiszen csak ekkor fogja mindenki hiteles forrásnak elfogadni. Eddig – legjobb tudomásom szerint – olyan vélemény nem hangzott el a magyar közéletben, amely megkérdőjelezte volna a Forгатókönyv hitelességét, de féltő, hogy amint a mű ismertebbé válik, és már nem hat az újdonság erejével, sok támadásnak lehet majd kitéve. Ma még olyan mértékben gyakorol hatást a könyv újszerűsége, hiánypótló jellege a politikával foglalkozókra, ami megakadályoz egy nyílt támadást vagy kritikát, de ez nem biztos, hogy mindig így lesz.

Ami a hitelességet illeti, úgy gondolom, hogy a szerkesztőket nem illetheti komoly elmarasztalás. A Forгатókönyv műfajából következően értékeslegesen, leíró műfaj, tehát hacsak nem történik durva kihagyás, vagy önkényes átszerkesztés, a források korrekt közlése és rendezése esetén a hitelesség követelménye nem sérül. Ami igazán kényes terep, az a VII. kötet, amely a kerekasztal-tárgyalásokkal kapcsolatos tanulmányokat tartalmazza. E munkákra csak a későbbiekben térek ki, azonban a következőket fontosnak tartom itt megjegyezni. A tanulmányok összeválogatásánál lehet, hogy a szerzők tekintetében nagyobb körültekintéssel is el lehetett volna járni. Ma Magyarországon számon tartják a politológusokról és a társadalomtudósokról, hogy világnézetüket tekintve jobboldali vagy baloldali beállítottságúak-e. Ez tény, és nem éppen örvendetes. Lehet arról vitatkozni, hogy ezt figyelembe kell-e venni egy tanulmánykötet összeválogatásánál, érdemes-e „politikusan” viselkedni, de mindenestre úgy tűnik, hogy a szerkesztők egy kissé egyoldalúan jártak el a szerzők felkérésénél. Ez nem politikai szempontból probléma – igen nagy baj lenne, ha ebből a szempontból lenne az –, hanem szakmai szempontból lehet veszélyes, hiszen így kimaradhatnak olyan szerzők, akiknek tudományos munkásságuk, a témában való jártasságuk alapján ott lenne a helyük egy ilyen tudományos vállalkozásban való közreműködésnél.

Egy ilyen hatalmas anyagot feldolgozó forráskiadványnál roppant nagy jelentősége van a szerkesztés elveinek és a szö-

veggondozás különböző módjainak, amelyek önmagukban eldönthetők adott esetben, hogy a mű alkalmas-e a szerzők céljainak megvalósítására. A Forгатókönyv szerkesztői gondosan kidolgozott rendszert alkalmaztak a kötetek összeállításánál. Egyrészt megoldandó feladatként merült fel sok esetben a tárgyalások egyes intézményeinek, testületeinek elnevezése, sőt, magának a tárgyalások bevett nevének kérdése. Így a szerkesztők álláspontja szerint a „kerekasztal” elnevezést az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásaira kell érteni, míg a Nemzeti Kerekasztal esetében célszerűbb a „háromoldalú tárgyalások” terminológia, amely kifejezi a három tárgyalófél (EKA, MSZMP és az ún. Harmadik Oldal) jelenlétét. Természetesen a szerkesztők tisztában vannak azzal, hogy a honi terminológiában már meghonosodott a „kerekasztal” kifejezés, annak esetleges pontatlansága ellenére – csakúgy, mint a „rendszerváltás” megjelölés, amely helyett szerencsésebb és a valós folyamatokat jobban kifejező a „rendszerváltozás” elnevezés. Ugyanígy nevet kellett adni a középszintű tárgyalások két testületének: így született meg a „politikai egyeztető bizottság” és a „gazdasági és szociális bizottság” elnevezés.

Ugyanígy következetesen végigvitt rendszert alkalmaztak a dokumentumok közlésénél. Szükségtelen itt valamennyi elvet és módszert felsorolni, itt csak egy eljárásra szeretném felhívni a figyelmet, mégpedig a dokumentumok közös sorszám alatti közlése esetére. A dokumentumok közlési sorrendje ebben az esetben: szó szerinti jegyzőkönyv, kivonatos emlékeztető, majd pedig az üléshez kapcsolódó nyilatkozat, állásfoglalás vagy egyéb irat.

Korábban már utaltam a hitelesség kapcsán a VII. kötetre, amely 27 tanulmányt tartalmaz. A kötet szerkesztői a tanulmányokat öt nagyobb téma köré csoportosították: 1. A magyar rendszerváltás. 2. A rendszerváltás szereplői. 3. A kerekasztal-tárgyalások tematikája. 4. Túl a Kerekasztalon: rendszerváltás szimbolikus mezőben. 5. A kerekasztal-tárgyalások nemzetközi összehasonlításban. Természetesen a terjedelmi korlátok miatt lehetetlen, hogy itt és most valamennyi tanulmányt ismertessem, ezért csak az általam kiválasztott öt tanulmányra térek ki az alábbiakban.

A kötet bevezető tanulmánya *Bozóki András A kerekasztal-tárgyalások és a rendszerváltozás* című munkája. Nem véletlenül szerepel az első helyen: összefoglaló jellegű tanulmány, amely rendszerezni kívánja a kerekasztal-tárgyalások és a rendszerváltozás bonyolult kapcsolatrendszerét. Ezen belül megad egy korszakolást is a tárgyalásokról, azok előzményeiről és utóéletükről, vagyis a politikai rendszerváltás folyamatáról. Ennek megfelelően három korszakot határoz meg. Az első 1987 szeptemberétől 1989 februárjáig tart, és a Kádár-rendszer intézményes bomlásában meghatározó időszakot jelöl, így az első

politikai szerveződések, pártok megjelenését, valamint az 1956-os forradalom átértékelését foglalja magába. A második 1989 márciusától októberig tart, és egy exlex, törvényen kívüli állapotot jelöl: az EKA és az NKA tárgyalásainak időszakát. A harmadik 1989 októberétől 1990 októberéig tart. Ennek az időszaknak a jellegzetessége egyrészt a két, később meghatározó jelentőségűvé váló párt, az MDF és az SZDSZ vezető szerepének egyértelművé válása, másrészt a társadalom aktívabb, tudatosabb részvétele a rendszerváltozás folyamatában. Így ekkorra tehető a köztársaság kikiáltása, a népszavazási aláírásgyűjtés, és természetesen 1990 meghatározó jelentőségű eseményei: az országgyűlési és az önkormányzati képviselő-választások, az MDF-SZDSZ-paktum és a köztársaságielnök-választás.

Lengyel László *A kerekasztal hősei* című tanulmányával szerepel a kötetben. Részletesen négy politikussal foglalkozik: Pozsgay Imrével, Antall Józseffel, Tölgyessy Péterrel és Orbán Viktorral. Lengyel korábbi cikkeiben (lásd például *Korunkba zárva* és *Magyar alakok* című 1994-ben megjelent köteteit) nagyon sok politikusportrét vázolt fel, többek között a fenti személyekről is. Nagyon tanulságos végigkövetni e cikk alapján azt a változást, amely Lengyel Antall-lal kapcsolatos megítélésében végbement. Ez egyébként jól kivehetően az 1998-as kormányváltást követően figyelhető meg Lengyel írásaiban. Antall ma már Lengyel szemében sem az a Horthy-korszakot idéző, csak félszívvvel demokrata, a demokráciát úri passzióknak tekintő politikus (vagy legalábbis ez a vélemény egy kissé háttérbe szorult), hanem a Kerekasztal meghatározó jelentőségű politikusa, aki szilárd koncepcióval, világnézettel érkezett a politika színpadára, és akinek erős oldala a történelmi távlatokban, modellekben való gondolkodás. Érdekes és egyben törvényszerű, hogy Antall életében, miniszterelnöksége alatt ilyen véleményeket Lengyel nemigen hangoztatott, sőt, nemegyszer demokrata elkötelezettségét is kétségbe vonta, most ellenben, ha képletesen is, de szobrot állítatna neki 1989 képzeletbeli terén.

Foglalkozik Lengyel a cikkben Pozsgay Imre szerepével is. Ebben a részben mutatkozik meg Lengyel írásainak egyik legszembetűnőbb sajátossága, mégpedig az, hogy hajlamos saját megérzéseire, feltevéseire hagyatkozni, és ezt gyakran kellő alap nélkül, konkrét tények ismerete nélkül, vagy azok figyelmen kívül hagyásával teszi. Így például ilyeneket ír: „hihető”, hogy Pozsgay 1989 elején egyaránt a nyugat-európai hatalmak és a szovjet vezetés jelöltje a magyarországi átmenet levezénylésére (206. o.). Valóban hihető, mert Lengyel mindezt hihetően adja elő. Ennél azonban egy tanulmányban egy kicsit többre is szükség lenne, ha már az elemzés a cél. Ugyanígy megállapítja Pozsgayról, hogy „magát... mindig Nagy Imréhez mérte”. Ezt vajon honnan veszi? Nem állítom, hogy minden alapot nélkülöz

ez a feltételezés, de azért nem ártott volna ezt egy kicsit egzaktabban, érvekkel, az érintett nyilatkozataival alátámasztani.

Tölgyessyvel és Orbánnal kapcsolatos megállapításaira a fentiek már sokkal kevésbé vonatkoznak, róluk valóban jól alátámasztható és figyelemreméltó gondolatokat közöl. Tölgyessyről egyenesen azt írja, hogy ő a magyar politikai szerkezet kigondolója, akinek a kerekasztal-tárgyalások résztvevői közül egyedül volt világos és átgondolt alkotmányjogi koncepciója a politikai átmenetről. Ez valóban igaz, bár talán kissé túlzó megállapítás, mert így úgy tűnhet, mintha egyedül Tölgyessy lenne a magyar politikai átmenet atyja, aki gyakorlatilag „megírta” a magyar alkotmányt. Orbán szerepét vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a fideszesek és Orbán jelenléte azért volt fontos a tárgyalásokon, mert fiatalságukat és radikalizmusukat a kerekasztal-tárgyalások mérsékeltebb és tapasztaltabb ellenzéki résztvevői (például Antall József és Szabad György) „fegyverként” használhatták fel az MSZMP ellen a viták során.

Cikkét Lengyel egy nagyon érzékletes és felemelő képpel zárja: a képzeletbeli 1989 tér víziójával, amelyen egymás mellett áll Pozsgay Imre, Antall József, Tölgyessy Péter és Orbán Viktor, a magyar átmenet legjelentősebb személyiségeinek szobrai.

Bozóki András és Karácsony Gergely közösen jegyzik szociológiai háttér tanulmányukat *Eletút és politika: a kerekasztal-tárgyalások résztvevői* címmel, amelyben nemcsak a résztvevők, hanem a fontosabb pártok, szervezetek kialakulását, de főleg vezetőiket vizsgálja. Így hosszabban tárgyalja többek között az MSZDP genezise körüli történéseket, az egycs irányzatok szerepét a párton belül, de kitér olyan, ma már talán kevésbé ismert vagy feledésbe merült szervezetekre, mint például a Márton Áron Társaság, a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, és nem utolsósorban a Független Jogász Fórum, amelynek kezdeményező és egyben döntő szerepe volt az Ellenzéki Kerekasztal életre hívásában.

A cikkből kitűnik, hogy megírását komoly háttérmunka és empirikus kutatási folyamat előzte meg. Így olvashatunk statisztikai adatokat a tárgyalások résztvevőinek nem, kor, végzettség szerinti összetételéről, az értelmiség, az egyetemisták arányáról. A szerzők nagymértékben támaszkodnak az egyes résztvevőkkel készített interjúkra, amelyekből időnként idéznek is.

Végkövetkeztetésként a tanulmány szerzői leszögezik: a kerekasztal-tárgyalások sikeres kimenetele annak köszönhető, hogy az Antall József és Szabad György névvel fémjelezhető mérsékelt ellenzéki irányzat és a Tölgyessy Péter és Orbán Viktor vezette radikálisok együtt tudtak egymással működni, és így a „szupermérsékelték” MSZMP irányában megnyilvánuló túlzott kompromisszumkészsége nem tudta félrevinni a tárgyalások menetét.

Masát Ádám Egypártrendszer után, többpártrendszer előtt – a párttörvény vitája című tanulmánya olyan témával foglalkozik, amellyel mindcddig csak kevesen foglalkoztak. Interpretációjában a megalkotandó párttörvénynek két neuralgikus pontja volt: a munkahelyi pártszervezetek és az MSZMP vagyonszámolása. Ismerteti azoknak a tárgyalássorozatoknak a menetét, amelyek során végül is nem sikerült minden kérdésben konszenzusra jutni, és amelynek eredményeképpen a szerző szerint csonka párttörvény született.

Egy megjegyzés: felvetődik a kérdés, hogy mit is jelent pontosan a „vagyonszámolás”. A jelentés egyértelmű: az MSZMP nyilvánosan, tételesen nyilvánosságra hozza vagyoni helyzetét. Abba már kevesen gondolnak bele, és főleg kevesen gondoltak bele a népszavazás résztvevői közül, hogy ennek nem törvényszerűen lenne gyakorlati jelentősége. Más szavakkal: ez még nem jelenti azt, hogy az állampárt vissza is szolgáltatná a vagyont, vagy annak egy részét. Csupán elszámol vele. Persze az átmenet időszakában a nyilvánosságnak nagyon nagy jelentősége lehet, de a népszavazási kampányban sokan elhitték azt, hogy döntésük nyomán, vagyis az elszámolás megvalósulása esetén komoly átrendeződés mehet végbe a pártok vagyoni viszonyaiban.

A szerző egyébként külön kitér a november 26-i „négyigenes” népszavazás kérdésére. Véleménye szerint ez csak megerősítő jelegű volt, hiszen az Országgyűlés ekkor már meghozta a kérdések témájába vágó döntéseket. Ez alól egy kivétel volt, a köztársasági elnök választásának kérdése, és így a népszavazás eredménye folytán az elnököt az Országgyűlés a parlamenti választások után választotta meg.

Külön erénye a kötetnek, hogy a szerkesztők külön gondot fordítottak arra, hogy egyrészt még kevésbé ismert, fiatal kutatók tanulmányai is megjelenhessenek – e szerkesztési elgondolás helyességét bizonyítja többek között Masát Ádám munkája. A szerkesztők emellett nemzetközi kitekintést is fontosnak tartották, így hét cikket olvashatunk ebben a témában. Ezek közül öt cikk külföldi szerző tollából való.

Elzbieta Matynia a lengyel kerekasztal-tárgyalásokról ír *A demokrácia századvégi berendezkedése, avagy a lengyel kerekasztal* című tanulmányában. Ebben a tárgyalásos formulát a „20. század legreménytelibb hagyatékának” nevezi, szemben az erőszakos átmenet, a forradalom lehetőségével. Ám nemcsak általánosságban, hanem konkrét adatokat is felhasználva ír a lengyel tárgyalásokról, így részletesen bemutatja a tárgyalások megindulásának előzményeit, az erőviszonyokat, a fontosabb résztvevőket, és magát a tárgyalások menetét, amelyet egy színházi előadáshoz hasonlít, hangsúlyozva az „improvizáció” fontosságát a tárgyalások során. Sarkalatos megállapítása a cikknek, hogy a tárgyalásokra azért kerülhetett sor, mert

mind a két fél, a lengyel állampárt és a az ellenzéki mozgalom (élén a Szolidaritással) rá volt kényszerítve a tárgyalásokra. A LEMP ekkorra (1989 februárjára, a tárgyalások kezdetére) már lényegesen meggyengült, tömegbázisát jobbára elvesztette, míg az ellenzék már nem volt képes folytatni az illegalitásból illegálisban történő működését, és saját tagsága, bázisa is kiutat, azaz tárgyalásokat akart.

Matynia megemlíti azt a kormányvillát, a Magdalenkát, ahol szűk körű, informális megbeszélések folytak, kizárólag az állampárt és a Szolidaritás legfelsőbb vezetőinek részvételével, komoly tápot adva azoknak a feltételezéseknek, amelyek szerint ezeken a tárgyalásokon titkos paktumok kötöttek a nép feje felett. Ennek alapján érdekes párhuzam vonható a magyar történetekkel, mégpedig az állítólagos Antall-Pozsgay paktummal. Eszerint a két politikus előre megegyezett volna abban, hogy amíg az MDF kormányoz (Antall miniszterelnökségével), addig Pozsgay lehet a köztársaság elnöke. Az MDF ellenfelei gyakran hozakodtak elő ennek alapján a nép feje fölötti, elvtelen és titkos megegyezés vádjával.

* * *

Remélem, hogy sikerült röviden és lényegre törően összefoglalni és bemutatni ezt a tényleg hiánypótló, de nagyon „nehezen fogyasztható” művet. Céлом az volt, hogy a recenzió olvasója, ha többet akar megtudni a korszak történéseiről a magyar rendszerváltás döntő fontosságú eseményéről, a kerekasztal-tárgyalásokról, vegye kezébe ezeket a hallatlanul izgalmas köteteket. Még egyszer köszönet illeti a szerkesztőket, akiknek a munkája nélkül a magyar politikatörténeti kutatás sokkal szegényebb lenne, vagy legalábbis még sokat kellene várnia. Bizonyára nemcsak a saját nevemben mondhatom, hogy sokan szívesen olvasnánk a szerkesztők további együttműködésének gyümölcseit ebben a témakörben a jövőben is, beleértve a Foratókönyv további köteteit.

